

GÜLŞEN-İ RÂZ (Sırlar Güllüğü)

MAHMÛD-I ŞEBÛSTERİ (Ö. 1320)

Tam adı Şeyh Sadüddîn Mahmûd b. Abdülkerîm b. Yahyâ olup Mahmûd-ı Şebüsterî diye tanınmıştır. Bugünkü İran, Tebriz yakınlarında Şebüster'de dünyaya geldi. Doğum tarihi bilinmemektedir. Türbesinin mezar taşında 1320'de ve otuz üç yaşında vefat ettiği kaydedilmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İlhanlı hükümdarları Sultan Muhammed Hudâbende ve Ebû Said Bahadır Han zamanında âlimlerin buluştuğu bir şehir olan Tebriz'de eğitim gördü, özellikle Bahâeddin Ya'kûb-i Tebrizî'nin müridi ve öğrencisi oldu. Kendisi, Eminüddin-i Tebrizî'yi de üstadı ve şeyhi diye kaydetmiştir. İyi bir eğitim aldığı, genç yaştan itibaren bilgi ve görgüsünü arttırmak amacıyla Bağdat, Şam gibi şehirleri, Yemen, Hicaz, Mısır, Endülüs, Kafkasya gibi İslâm memleketlerini dolaştığı, birçok âlimin ilminden yararlandığı, eserlerinden anlaşılmaktadır. Kirman'da yaşadı. Aralarında birçok ilim sahibinin bulunduğu çocukları ve torunları "Hâcegân" diye tanındı. İstanbul'a gelerek Yavuz Sultan Selim'e Farsça *Şem'u Pervâne* mesnevisini sunan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a methiye yazan Abdullah Şebüsterî onun torunlarından.

Nazarî-irfanî geleneği takip ederken felsefeye bakışı genellikle menfî olan Şebüsterî, İbn Sînâ başta olmak üzere Meşşâî filozofları değerlendirmede Gazzâlî ile aynı görüştedir. Genel olarak Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin etkisinde olmakla birlikte, onun ifadelerinden daha açık ve anlaşılırdır. Onu İmâmîyye (İsnâaşeriyye) mezhebinden gösterenler olsa da, kendisi *Sa'âdetnâme*'de Sünnî-Eş'arî olduğunu belirtmektedir. Kendisinden sonra Elvân-ı Şirazî, Cemâleddin Hulvî, İdrîs-i Bitlisî, Hüsâmeddin-i Bitlisî, Abdullah Salâhi Uşşâkî, Harîrizâde, Ahmet Avni Konuk gibi birçok kişiyi etkilemiştir. Kısa süren ömrüne rağmen birçok eser telif etmiştir. Tasavvuf ve varlığın izahı konusunda temel eserlerden görülen *Gülşen-i Râz*, yazıldığı zamandan itibaren çok ilgi görmüş, farklı dillere çevrilmiş, üzerine birçok şerh kaleme alınmıştır. *Sa'âdetnâme*, *Hakku'l-Yakîn fî Ma'rîfeti Rabbi'l-Âlemîn*, *Mirâtü'l-Muhakkikîn* gibi başka eserleri de vardır.

SAİT OKUMUŞ

Kahramanmaraş, Türkoğlu, Beyoğlu'nda doğdu (1969). Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1990). Kırıkkale Üniversitesi'nde, Fars Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans (1998); Selçuk Üniversitesi'nde, Eski Türk Edebiyatı dalında doktora derecesi aldı (2007). Kırıkkale (1993-2008) ve Nevşehir Üniversitesinde (2008-2011) çalıştı. Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma bursu ile Ürdün Üniversitesi'nde Arapça eğitimi aldı, araştırmalarda bulundu (1995-1996). TİKA Başkanlığı Türkoloji Programı çerçevesinde Bosna-Hersek Tuzla Üniversitesi (2008-2009) ve Makedonya Üsküp Aziz Kiril ve Metodi (2009-2010) Üniversitesi'nde misafir öğretim üyeliği üstlendi. Hâlen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi. *Bâkî Divanı Şerhi Notları*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, (Necip Fazıl Duru ile), Ankara 2003; *Mevlânâ Bibliyografyası*, (Adnan Karaismailoğlu-Fahrettin Coşguner ile), Konya, 2006; *Ahmed Rûdî Karaağacı ve Hall-i Rumuz Adlı Şiir Şerhi*, Ankara 2011; *Şairin Çağa Tanıklığı / Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-i Bend'i ve Nazireleri*, Ankara 2011; *Câm-i Dil-nüvâz Gülşen-i râz şerhi*, İstanbul 2012, *Amasyalı Nebzî ve Divan'ı*, İstanbul 2015 adlı çalışmaları, makaleleri, Farsça ve Arapçadan çevirileri vardır.

GÜLŞEN-İ RÂZ

(SIRLAR GÜLLÜĞÜ)

MAHMÛD-I ŞEBÛSTERÎ

Farsça Aslından Çeviren
SAİT OKUMUŞ

SUNUŞ

İnsan, öteden beri varlık, varoluş, yaratıcı, yaratanla yaratılan evrenin ilişkisi gibi temel meselelerle ilgili olmuştur. Elinizdeki eser de, tam olarak bu konular etrafında dönmektedir. Özellikle vahdet-i vücûd, varlığın birliği, yaradan-yaradılan ilgisi, ilişkisi olarak bilinen tasavvuf öğretisinin önemli yorumlarından biri olarak görülmüştür.

Müellif Mahmûd-ı Şebüsterî, bugün İran'ın Tebriz şehri yakınlarındaki Şebüster'de 13. yüzyıl sonu 14. yüzyıl başlarında yaşamış, otuz üç gibi genç yaşta göçmüştür. Fıkıhta Şafii, itikadda Eş'ari olan düşüncü, ağırlıklı olarak tasavvuf, kelâm ve felsefe konuları üzerinde durmuştur. Bu yolda Ebu Said Ebu'l-hayr, Feridüddin-i Attar, Mevlâna Celaleddin-i Rumi, İbn-i Arabî, ilgilendiği, etkilendiği şahsiyetlerdir.

Gülşen-i Râz, dönemin büyük sûfilerinden Sühreverdî şeyhi Emir Hüseyinî Sâdât'ın 1317-18'de mesnevi şeklinde gönderdiği on beş civarındaki manzum soruya, yanındakilerin arzusu üzerine, Şebüsterî tarafından sorulduğu gibi mesnevi şeklinde cevap olarak yazılmıştır. Tefekkür, düşünme nedir? Hangi düşünce yol şartıdır? Ben kim olam? 'Kendinde yolculuk yap!' ne mânâ taşır? Yolcu nasıl olur? Vahdet sırrına kim vâkıf oldu? Hangi noktada *Enel-Hak* denir? Yaratılmışa neden eren derler? Mümkün ile vâcib'in birbirine kavuşması nedir? Sözü sahil olan deniz, hangi denizdir? Mânâ eri, şu göz ve dudak tarafına işaret taşıyan ifâdeyle ne demek ister; zülûf ucunda, yüzdeki tüyde, bende ne arar? Şarab, mum ve güzelin anlamı nedir? gibi soruların cevabını arar. Tasavvufî aşkı, özellikle tasavvufî mecazları ve bu mecazlardan kastedilen mânaları anlamak için başvurulması gereken en önemli kitaplardandır.

Tasavvufun vahdet-i vücud görüşünün temel argümanlarını, mantık, dönemin felsefesi, filozof hakimlerin kanaatleri eşliğinde veciz bir üslupla ortaya koyan *Gülşen-i Râz*, yazıldığı tarihten itibaren Kur'an, hadis ve *Meşnevî*'den sonra başvuru eserlerden olmuş, bu yüzden otuza yakın şerh, haşiye yazılmış, nazireler söylenmiş, Almanca,

İngilizce, Türkçe, Urduca başta olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.

Gülşen-i Râz'ın beyit sayısında görüş birliği yoktur. Eserin yazma nüshalarında beyit sayısı 990-1008 arasında değişmektedir. Söz konusu tereddütlerin giderilmesi için, eserin ilmî neşrinin yapılması gerekir. Bu çeviride, Cemaleddin Mahmûd-ı Hulvî şerhindeki beyitlerde (*Câm-ı Dil-nüvâz Gülşen-i râz şerhi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), mükerrer olanlar çıkarılıp, Samed-i Muvahhid'in neşrinden (*Gülşen-i Râz, bâ mukaddeme ve tashih ve tavzîhât*, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1368hş.) farklı dokuz beytin eklenmesiyle bin on beyitlik bir metin ortaya çıkmıştır. Elbette gerektiğinde çoğu yazma ve basma nüshalara da bakılmış, şerh ve çevirilerin birçoğu görülmüş, kimi zaman beyitlerin başka nüshalardaki hâlleri tercih edilmiştir. Bu vesileyle emeği geçenlerden gidenlere rahmet, kalanlara hayırlar dilerim.

Her sözde olduğu gibi, bu kitapta da anlaşılması çaba isteyen ifadeler bulmak mümkündür. Bütün hususların ayrıntılı olarak açıklanması yoluna bilerek gidilmedi. Anlam yolunda belirsizlikler duyumsandığında, kelime ve kavramların sözlük anlamlarıyla yetinmeden esere dair yazılmış şerhlere, açıklamalı çevirilere bakmak, anlamın peşine düşmek yararlı olacaktır.

Çeviride şiirlerin aslına en az müdahale yolu izlendi, ama sözün doğru anlaşılmasını sağlamak için küçük eklemelerde bulunuldu. Elden gelen çaba gösterilse de her iş gibi burada da eksikler görülebilir. Çeviri ile ilgili her türlü tespit ve eleştiri hüsnü kabul görecektir.

Hece'den sevgili Ömer Faruk Ergezen'in özel ilgisi olmasaydı, bu çeviri olmazdı, kendisine özellikle teşekkür ederim. Kalplerde bir tat, dimağlarda bir güzellik bırakırsa, amaç hâsıl olmuştur. Söyleyenden dinleyen ârif gerek.

Sait Okumuş

Rahmân ve Rahîm Olan Allâh'ın Adıyla

Söz Başı

Câna düşünmeyi öğreten, gönül kandilini can nuruyla tutuşturan Allah'ın adıyla.

Her iki âlem O'nun fazlıyla aydınlandı; Âdem'in toprağı O'nun feyziyle güllük (gülşen) oldu.

Öyle bir kudret ki göz açıp kapayıncaya dek kâf ve nûn'dan iki cihanı var etti.

Kudretinin kâf'ı, kaleme nefes verince, yokluk levhasında binlerce sûret, şekil belirdi.

- 5 İki âlem de o nefesten meydana geldi, Âdem'in rûhu o nefesten ortaya çıktı.

Bu akılla iyiyi kötüyü ayırdetme yetisi Âdem'de belirdi de, insan her şeyin aslını bildi.

Kendini belirli bir kişilik olarak görünce, 'bizzat ben neyim?' diye düşündü.

Parçadan bütüne (cûzi âlemden külli âleme) doğru bir yolculuk etti, oradan da yeniden bu âleme geçti.

Dünyayı itibârî bir şey (olgu) olarak, gördü. Zira Bir, sanki bütün sayılara sirayet etmiş, yayılmıştı.

- 10 Yaratılış ve olgu âlemi (halk ve emir âlemi)¹ bir nefesten oldu, o nefes geldiği gibi geri gitti.

Fakat, gelmenin de gitmenin de olmadığı o makâmda; bakarsan gitmek, gelmekten başka bir şey değildir.

Her şey kendi aslına döndü, gizli-açık her şey bir şey oldu.

Yüce Allah kadîmdir (öncesiz), bu yüzden bir ânda iki âlemin başını da, sonunu da getirir.

Yaratılış ve olgu âlemi burada bir oldu. Bir, çok oldu; çok da az oldu.

- 15 Bu başka sûret hep senin vehmindendir; zira nokta, hızla dönüp durmaktadır.

Birlik, başlangıçtan (evvel) sona (âhir) doğru uzayan bir hattır; dünyadaki varlıklar, O'na doğru yolcu olmuştur.

Bu yolda peygamberler, kabile başları gibidir; kervanın rehberi ve kılavuzudur.

İçlerinden Efendimiz ise önder oldu; bu işte baş da odur, son da.

¹ Halk ve emir âlemi için bk. Kur'ân-ı Kerim, Arâf suresi, 7/54.

Ahad, Ahmed'in 'mim'inde göründü; bu dönüşte evvel, sonun ta kendisi oldu.

- 20 Ahmed'den Ahad'ın farkı bir mim'dir, bütün âlem o bir mim'e garkolmuştur.

Bu yolun sonu, onda tamamlandı; "Allah'a çağırıyorum!"² buyruğu ona indi.

Onun gönüller açan makâmı, cem'i cem'dir; onun câna cân katan güzelliği, o cem'in mumudur.

O öne geçti, bütün gönüller, bütün canlar peşinde; gönüller eli, onun eteğine sarılı.

Bu yolda veliler, arkada olanlara da önde olanlara da, kendi menzillerinden bir işaret vermiştir.

- 25 Kendi haddine vâkıf olunca, ma'rûf'a, ârif'e³ dair söz söylediler.

Biri vahdet (birlik) denizinden 'Ene'l-Hak (Ben Hakk'ım!)' dedi. Öbürü yakınlıktan, uzaklıktan, geminin seyrinden söz etti.

Birinin aldığı tahsil zâhir ilmi idi, sahilin kuruluşundan haber verdi.

Biri o denizden inci çıkardı, hedef oldu. Biri inciyi bıraktı, sedefe yaklaştı.

² Kur'ân-ı Kerim, Yûsuf suresi, 12/108.

³ "Kendini bilen Rabb'ini bilir" ilkesine gönderme söz konusu.

Biri parça ve bütünden (cüz'-küll) bu sözü açıkça söyledi.
Diğeri kadîm'den, muhdes'ten (sonradan olma) başladı.

- 30 Varlığı (vücûd) parçadan bil, çünkü o da bütünden artıktır,
bütün de bu bozgunda mevcûddur.

Biri zülüften, ben'den, gamzeden bahsetti (varlığı onlarla
açıkladı). Öteki, şarabı, mumu ve güzeli (şâhid) açıkladı.

Biri kendi varlığından, kendi zannını söyledi. Beriki puta,
zünnâra daldı, gitti.

Sözler menzile uygun düşünce, yaradılanların anlayışları-
na müşkül düştü.

Bu mânâlara hayrân olan kimse için, onu bilmek de zorun-
luluk olur.

Eserin Yazılma Sebebi

- 35 Hicret'in yedi yüz on yedi yılı Şevvâl ayında⁴, bir ânda,
Horasanlılar tarafından binlerce lütuf, ihsanla gönderi-
len bir elçi geldi.

Horasan'da güneş gibi meşhur, marifetin her türlüüne
vâkıf bir ulu kişi vardır.

Büyük, küçük bütün Horasanlılar, onun için bu çağda her-
kesten yeğ demişler.

O cihanın canı, canın nuru, yani yolun yolcularının (sâlik)
önderi Seyyid Hüseyin idi.

⁴ Hicri 717, Miladi 1317-1318 yıllarına tekabül etmektedir.

- 40 Bu zat, mânâ hakkında bir mektup yazmış, mânâdan anlayanlara (mânâ erbâbı) göndermiş.

Mektubunda hakikati işâretlerle izah eden zatların müşküllerinden bir kaç müşkülü,

Şiire dökmüş, bir dünyâ mânâyı, azıcık lafızla bir bir sormuş: Elçi, o mektubu bir solukta okudu, sözleri dillere destan oldu.

O mecliste hazır bulunan saygın, aziz insanlar, bakışlarını hepten bu fakire çevirdiler.

- 45 Gün görmüş bir adam, bu mânâları bizden yüzlerce defa işiten biri, Bana ‘Şimdi bu mektuba öyle bir cevâp söyle (yaz) ki, bütün insanlar ondan yararlı olsun!’ dedi.

Ona ‘Ne gerek var, bu meseleleri risalelerimde defalarca yazdım.’ dedim.

Biri ise ‘fakat senden, sorulduğu gibi dizeler hâlinde bir cevap bekliyoruz.’ dedi.

Onların ısrarlarıyla, sonunda kısa ve öz sözcüklerle mektuba cevap vermeye koyuldum.

- 50 Bir ânda, büyük bir topluluk içinde, düşünmeden, tekrara düşmeden bu sözleri söyledim.

Şimdi onlar kendilerindeki lütuf ve ihsanla, bu değersiz sözlerimi hoş görsünler!

Bu kişinin, bütün ömründe şiir söylemeye, yazmaya hiç niyetlenmediğini herkes bilir.

Şiir söylemeye yeteneğim olsa da, çok nadir olarak söylemişimdir.

Düzyazıyla birçok kitap hazırlıyordum. Ama mesnevî şeklinde şiir çalışmam hiç olmamıştı.

- 55 Aruz ve kâfiye, mânâyı tartmaz! Onda mânâ da her kılıfa (harf) sığmaz.

Mânâlar asla harflere gelmez. Zira Kızıldeniz de bir kaba gelmez!

Biz kendi sözlerimizden sıkıntıda iken, ne diye ona başka bir şey daha ekleyelim?

Bu sözler, övünme değil, şükür bâbındandır. Gönül ehli katında ise özür dilemeye giriştir.

Bana şairliğimden utanç gelmez. Yüz asırda bir Attâr gelmez.

- 60 Her ne kadar bu türden yüzlerce sırlar ilmi, Attâr'ın dükânından bir koku olsa da; Bu sözler, ittifak yöntemiyle elde edilmiştir, Şeytanın yaptığı gibi Meleklerden çalıntı değildir.

İşin özü, Mektub'un cevâbını o ânda yazdım, bir bir, ne çok ne az yazdım.

Elçi, o cevabi mektubu saygıyla aldı da, geldiği yoldan geri döndü.

Bana bu işi buyuran azîz zât, bu sefer de üzerine bir şeyler daha koy, dedi:

- 65 Söylediğin her ince mânâyı açıklığa kavuştur, bilgi âlemin-den açık bilgi hâline getir.

O zamanlar hâl zevkiyle, onları yapacak mecali kendimde görmüyordum.

Zira o hâl zevkini sözle anlatmak imkânsızdır. Zira bunun nasıl bir hâl olduğunu, hâl ehli bilir.

Fakat dine kail olan Hz. Peygamber'in sözüne uygun olarak, dini dileyenin sorusunu geri çevirmediğim.⁵

Ardından sırların daha açık, daha berrak hâle gelmesi için (gelmesiyle birlikte), nutkum dudusu (dudu kuşu) dile geldi.

- 70 Allah'ın yardımı, fazlı ve tevfiğiyle, hepsini birkaç saat içinde söyledim.

Gönül, bu cevabî mektubun adını Allah'tan dileyince, 'O bizim Gülşen'imizdir!' diye cevap geldi.

Allah, mektubun adını Gülşen koyunca, bütün gönül gözle-ri artık onunla aydın olsun.

⁵ Kur'ân-ı Kerim, Duha suresi, 93/10.

[1. Soru]

**Kendi fikrimce ilk şaşırdığım şu:
Tefekkür (düşünme) dedikleri şey nedir?**

[Cevap]

Bana '*tefekkür* nedir, söyle, çünkü bunun mânâsı hakkında şaşıırıp kaldım!' dedin.

- 75 *Tefekkür* bâtıldan Hakk'a gitmek, parça (cüz') ile, mutlak bütünü görmektir.

Bu alanda eserler veren, eşyanın hakikatine vâkıf olan hakîmler, onu tarif ederken şöyle dediler:

Gönülde *tasavvur* (fıkrî tasarım) ortaya çıkınca, onun ilk adı *tezekkür* (hatırlama) olur.

Düşünme ânında *tezekkürü* geçtiğinde, onun adı gelenekte *ibret* olur.

Tedebbür (derin düşünme) için olan tasavvur, akıl ehline göre *tefekkür* sayılır.

- 80 Bilinen tasavvurların tertibinden, anlaşılmayanı onaylamak anlaşılır olur.

(Kıyasta) *mukaddem* baba gibidir, *tâlî* ana gibidir; *netice* de çocuktur, a kardeş!

Fakat *ne* ve *çünkü*'den oluşan söz konusu tertip, mantık (kanun) kullanılmasına muhtaçtır.

Kanunun kullanılmasına muhtaç olsa da, onda te'yit yoksa, varolan her kaide salt taklit olur.

Uzak ve uzun bir yoldur, o yolu bırak, bir süre için Mûsâ gibi asâyı elinden at!

- 85 Bir ara Eymen Vadisi'ne (Tih Çölü) gir, ansızın “Kuşkusuz ben Allah'ım.”⁶ sesini duy.⁷

Vahdet'ten şühûdu olan muhakkikin ilk bakışı, varlığın nuruna dönüktür.

Marifetten nûr'u ve safâ'yı gören gönül, gördüğü her şey ile önce Allah'ı görür.

İyi fikir için tecrîd (soyutlama) şarttır; ondan sonra da teyîd şimşeginden bir ışıltı gerekir.

Allah'ın yol göstermediği hiç kimseye, mantık kullanmakla hiç bir yol açılmaz.

- 90 Felsefî hakîm hayrete düştüğünden, eşyâ'dan sadece imkân'ı (mümkün varlık) görür.

Vâcib'i imkân ile kanıtlar, çünkü vâcib'in zâtı konusunda hayrete düşmüştür.

O hakîm, kimi zaman devirle, dönüp durarak ters yola girer, kimi zaman sürekliliğe (teselsül) takılır.

⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Tâhâ sûresi, 20/14.

⁷ İkinci mısra bazı metinlerde “Bir ağaç sana ‘Kuşkusuz ben Allah'ım.’ der.” şeklindedir.